

Frenyó Zoltán
AZ ÁLLAMFÉRFI

Elhangzott az ÜZENET A JÖVŐ ISKOLÁJÁNAK konferencián (2010. február 19-21.)

A következőkben az államférfiről szeretnék beszélni. Azt kell mondanom, címés témaválasztásommal bizonyos értelemben el is végeztem feladatomat. Mit értek ez alatt? Szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy az elkövetkezendő időkben talán soha nem látott mértékben van szükségünk arra, hogy amint az ország élén, úgy rangban és fontosságban az elsők között az oktatás- és kultúrpolitika élén is államférfiak álljanak. Azt is megmondom, miért.

Tegnap e konferencián volt szerencsém közelről is figyelemmel kísélni annak a szekciónak az előadásait, amelyek a magyar irodalom és történelem tanításának tragikus helyzetét és tendenciáit tárták föl s rámutattak egy hamis és nemzetietlen kultúrpolitika szándékaira és eddigi rombolásaira. Röviden szólva látnunk kell, hogy egyszerűen és a lényegét tekintve, jó ideje teljes szélességében és mélységében kultúrharc folyik, amelyet hatalmas erővel szemben kell megvívunk.

Ez a harc persze a rombolók részéről kimondatlan és bevallatlan, mégis világosan tetten érhető.

Ez a politika régóta, újabb szakaszában mintegy két évtizede szakadatlanul folyik, viszont most érünk egy olyan történelmi helyzetbe, amelyben a nemzeti műveltségnek új, önmagának megfelelő irányt lehetne szabni. Úgy tűnik föl, a lehetőség erre az irányváltásra, új alapokra helyezésre a közeljövőben fog adódni. A várakozás ezért felfokozott, a tét hatalmas, a felelősség ennek megfelelően hasonlóképpen nagyfokú.

Akárhogy lesz is, eredményes lesz vagy elvetél a kísérlet, a történelem tovább folyik, hömpölyög a maga ellenállhatatlan menetében, sőt, bizonyos lehetőség mindig adódni fog a jobbításra. Az idők és korszakok azonban mégsem egyformák, egyenrangúak. Vannak kritikus pillanatok, ahol hatalommal, értelemmel és lélekkel döntő, hosszú távra meghatározó irányokat lehet szabni, s az, ami most előttünk áll, ilyen lesz.

Miért hangsúlyozom ezt? Azért, mert szeretném világossá tenni, amit bizonyára nagyon sokan éreznek hasonlóképpen, hogy országunk politikai, társadalmi, szellemi életének különböző szintjein ezek életében és történetében bizonyos fáziseltolódások vannak. Ezt most nem részletezve, csak a lényeget említve: népünk szellemi életét részben a múltból itt maradt, részben azóta erőre kapó

Frenyó Zoltán: AZ ÁLLAMFÉRFI

- 2 -

nemzetietlen s a megtartó kultúrát pusztító erők uralják és alakították is már át. 20 év vajúdása után egész átalakulásunk, megújulásunk, újjászületésünk csak akkor következhet be, ha a szellemi élet vezetése is a helyére kerül, mégpedig teljes szélességben és mélységben. Az előttünk álló hónapok tehát kifejezetten történelmi korszakot jelentenek, s e korszak államférfit kíván.

Hiába gondolkodik bárki megbékélésben, ez mindaddig nem lehetséges, amíg a történelmi távlatokban az átrendeződés nem történik meg és nem állandósul.

Ahogy már Szent Ágoston megállapította: a béke a rend nyugalma.¹ A békére különben azok szoktak bennünket hangzatosan felszólítani, akik éppenséggel birtokolják azt a hatalmat, amely a kultúra ellen működik, amelynek zavartalanságát szeretnék biztosítani, s akik befolyásukkal eközben az állandó békétlenséget szítják. Béke ezzel szemben akkor fog bekövetkezni, amikor mindenki a maga igazi helyére kerül s mindenki azt kapja, ami megilleti; ahogy a rómaiak az igazságosság elvéről mondták: suum cuique.²

Mint mondtam, ehhez a roppant átalakuláshoz, ennek a sorsdöntő folyamatnak az irányításához és levezetéséhez van szükségünk államféfira. A harc tartalmát persze nem kell túlságosan kidomborítani, csak amennyire jelzései mindenkor

megfelelő erőt, összetartást és támogatást biztosítanak, mindenesetre tudatosan végig kell vinni.

Ki is hát az államférfi? Mielőtt ennek fogalmát megpróbálnám valamelyest körüljárni és megragadni, először nézzünk néhány nevet! Eötvös József, Apponyi Albert, Vass József, Klebelsberg Kunó, Hóman Bálint egyfelől, Ortutay Gyula, Révai József, Benke Valéria, Ilku Pál, továbbá Magyar Bálint, Fodor Gábor másfelől. Egyazon listán, minisztereink névsorában szerepelnek – mint tudjuk, a papír mindent kibír -, de ahogy nyelvünk egyszerű szófordulatával mondhatjuk: micsoda különbség! Ez maga a történelmünk, másfél évszázadunk s a jelenünk. Talán mondanom sem kell, hogy hol, az előbb említettek közt melyik csoportban találjuk az államférfiakat, s hol azokat, akiket ez a megjelölés nem illethet meg. Kisebb formátumú szereplők persze mindig előfordulhatnak, itt azonban nem erről van szó, hanem arról, hogy e korszakokban minőségi különbség rejlik és működik. Sőt, az igazság kedvéért azt is hozzátehetjük, hogy – miként elhangzott - az 50-es évektől a 80-as évekig terjedő időszakban, jelenünkkel ellentétben nagy íróink, Jókai, Mikszáth és a többiek még megkérdőjelezhetetlen nagyságoknak és értékeknek számítottak (miként, teszem hozzá, az anyagyermek- és ifjúságvédelem is még intézményes formákat öltött, akármilyen ideológiai felhangokkal is).

Tudnunk kell, hogy a második csoportban is sokszor igen hozzáértő emberek szerepeltek, akik két nemzetietlen ideológia, a szocializmus és a liberalizmus

1 *Augustinus: De civitate Dei, XIX. 13.*

2 *Eredetileg Platón: Állam, IV. 433 a; Cicero: De natura deorum, III. 38., De finibus bonorum et malorum, V. 67.*

3 „A levél nem pirul” (*Epistola non erubescit*). Cicero: *Levél Lucceiushoz. Epistolae ad familiares, V. 12. 1.*

Frenyó Zoltán: AZ ÁLLAMFÉRFI

- 3 -

jegyében igen racionálisan, következetesen és a maguk szempontjából eredményesen hajtották és hajtják végre a magyar oktatás, nevelés és kultúra átfarmálását. (Soha ne beszéljünk tehát ilyenkor hozzá nem értésről, amely megjelöléssel a jóhiszeműek szokták illetni az említett szereplőket.) De persze nyilvánvaló, hogy nem ez teszi az államférfit. Ki is hát az államférfi, akire szükségünk van? - kérdem újra.

A politikában sokféle ember feltűnik; némelyeknek ott természetes helye van, mások helyet csinálnak maguknak. Van, aki az egész nép érdekében, a közjóért cselekszik önzetlenül és áldozatosan, van, aki részérdekek, csoportérdekek, rétegérdekek szerint működik, s van, aki egyéni hasznáért, saját javáért ténykedik.

Van, aki járatos a területén, aki szakember, s van, aki hozzá nem értő dilettáns, aki színleli és elhitei a tudását. Van, aki magát semlegesnek tekinti, s van, aki politikai erők szolgálatában vállal szerepet (itt egyik sem önmagában értékes). Van, aki alkotó és kezdeményező, s van, aki megelégszik azzal, hogy egy magasabb akarat végrehajtója. Van, aki az ügyek pusztá vivője, van, akinek a ténykedése eredménytelenségre van kárhozható, van, akinek nagyratörő céljai megvalósíthatatlanok maradnak, utópiája voluntarizmusba, erőszakba fordul, s van, akinek a reális céljai helyes módszerrel testet tudnak ölteni. Van, aki magányos harcosként igyekszik elképzeléseit valóra váltani, s van, aki meg tudja szerezni a szükséges társadalmi és politikai támogatottságot. Van, aki elveiért száll síkra, s van, aki a lehetőségek szerint halad taktikusan előre. Van, amikor a múltra s a jelenre építve szervesen lehet továbbépítkezni, s van, amikor ezzel szakítva kell a jövő irányait megszabni. Az, akire szükségünk van, ezekből az alternatívákból áll össze.

Bármennyi macchiavellizmust szenvedtünk is el a közelmúltban, mostanában talán beláthatóbb, és a szükség miatt érzékelhetőbb, mint korábban, hogy a politika nem szükségképpen önérdékű és erkölcstelen. Ezt a politikai részvételtől való elriasztás és a helyes tájékozódóképesség összezavarása érdekében próbálják elhiteitni abban a helyzetben, amikor a rendszer a nemzet igazi értékei ellen működik. Ezzel szemben világosan kell látni, hogy lehetséges és létezik erkölcsi alapú politika. Hivatkozhatunk itt például Bibó Istvánra, aki ezt hitelesen hangoztatta és képviselte.

A jövőendő kritikus helyzetben az ilyen erkölcsi alapon álló, nemzetben és kereszténységben gondolkodó, a valódi kultúráért alkotó módon síkra szálló személynek természetesen világosan és kétségtelenül politikai erőhöz kell kötődnie, ez ugyanakkor nem helyettesítheti azt, hogy kiérlelt szaktudással, s pályáján nemcsak elméleti képzettséggel, hanem jártassággal és gyakorlattal ne rendelkezzen, aki tehát egyszóval hiteles ember legyen, akiben az elszántság és lelkielő az otthonossággal és biztonsággal párosul. (A lelkielő, a magnanimitas az egyik legnagyobb erény, amellyel az embernek, kiváltképpen a közért munkálkodó államférfinak rendelkeznie kell.) Csak az ilyen ember tud megfelelő mértékben, sebességgel és hatékonysággal cselekedni s lesznek tettei maradandóak. Csak az ilyen ember nem lesz tehetetlenségre és értetlenségre kárhoz

Frenyó

Zoltán: AZ ÁLLAMFÉRFI

- 4 -

tatva, és csak az ilyen ember nem fog álmokat kergetni és utópiákat gyártani, amelyekből csak zavar támad. Lényeges látni ugyanakkor azt is, hogy az említett politikai kötődés nem feltétlenül szűkebb értelemben veendő, hanem úgy, hogy a nemzeti keresztény kultúra iránt mélyen és rendíthetetlenül elkötelezett, egész működésében hitelessé vált személyről legyen szó.

Tudnunk kell, hogy az ellenség – miként az Írás mondja – „ott kószál mindenütt, és keresi, kit nyeljen el” (1Pt 5,8). Ereje és tartalékai hatalmasak, alig láthatóak és megragadhatóak (mert decentralizált és államok fölötti), mégis meghatározóak tudnak lenni a kultúra és a gazdaság terén egyaránt. Prohászka

Ottokár, a boldog emlékezetű székesfehérvári püspök, amikor egy évszázada, 1906-ban megindította a tulipán-mozdalmat, a nemzeti munka pártolását, ezt mondta: „A népek, melyek képtelenek saját nemzeti erejüket és munkájukat diadalra juttatni, sarcot fizetnek, kegyetlen sarcot (...) Hogyan fizetnek a modern népek? Valamint régente vaskéz tartotta a lenyűgözött népeket, s nem engedte, hogy felálljanak és kiegyenesítsék magukat a szabadság vágyában és erejében, úgy tartja a modern küzdelemben szintén vashatalom vaskézzel a gazdaságilag alantasabb népeket.”⁴ Úgy hisszük, ezek a sorok azóta jottányit sem veszítettek időszerűségükből, hanem a mai globális világ fejleményei még inkább aláhúzzák érvényüket.

Államférfiúi bölcsesség kell ahhoz, hogy ezt a helyzetet kezelni tudja. Miként egyrészt nem szabad megengedni, hogy a politika ezen a színtéren fölösleges konfrontációban ellehetetlenítse magát, másrészt még kevésbé szabad azt hinni, hogy tehetetlenségre vagyunk kárhoztatva. Ellenkezőleg: éppen azt szeretném érzékeltetni, hogy különlegesen fontos történelmi korszak köszönthet be történelmünkben, amikor az új politikai konstellációban reális kezdeményező erő

születhet a nemzet megtartó kultúrájának újjáalkotására. Az államhatalom végtére is azért van, hogy akaratát a politika művészetén keresztül érvényesítse. Ebben az adandó pillanatban pedig ragaszkodni kell egy következetesen végigvitt nemzeti stratégiához (amely rendelkezésünkre áll⁵), teljes szélességében és mélységében, mert különben a félmegoldások visszaütnek, s a nemzeti munka szövete óhatatlanul felfeslik. Ennek megvalósításához pedig stabilitás, államférfiúi erély, eltökéltség, világos távlatok, egyúttal nagystílúság és türelem szükségeltetik. Témánkról szólva sok nagyszerű szerző műve juthat eszünkbe. Kornis Gyula: „Az államférfi” című nagyszabású munkája⁶, vagy Németh László: „Ha én miniszter lennék” című távlatos tanulmánya⁷ például ilyen alkotások. A régebbi

4 Prohászka Ottokár: A tulipán. Prohászka Ottokár Összegyűjtött Munkái, 18. köt. Szent István Társulat, Budapest, 1929. 235-241.

5 Varga Domokos György (szerk.): Magyar Nemzetstratégia. Magyar Konzervatív Alapítvány – Püski Könyvkiadó, Budapest, 2008.

6 Kornis Gyula: Az államférfi. 1-2. kötet. Franklin, Budapest. 1933.

7 Németh László: Ha én miniszter lennék <1962>, Valóság 1986/6.

Frenyó Zoltán: AZ ÁLLAMFÉRFI

- 5 -

korokból a királytűkör műfaja foglalkozik politika és erkölcs összefüggéseivel.⁸

Sok tanulsággal jár Erasmus: „A keresztény fejedelem neveltetése” című

könyve.⁹ S ilyen Platónnak „Az államférfi” (Politikosz) című úttörő és alapvető

dialógusa, amely eredeti módon világítja meg az államférfi fogalmát és érzékelteti az államférfiúi hivatás fontosságát.¹⁰

Platón alkot egy mítoszt, amely szerint van, amikor az istenség maga kormányozza a világot, s van, amikor magára hagyja. Ilyenkor a világ és az élet folyamatai elkezdnek visszafelé haladni. Ekkor bomlás, katasztrófa és káosz jellemzi a világot. Majd az istenség ismét kezébe veszi a világ irányítását. A

Kronosz-korban az istenség pásztorolta az embert, a Zeusz-korban a világ magára maradt, s az ember arra kényszerült, hogy maga éljen lehetőségeivel. Az

istenség a világ valódi táplálója, az államférfi pedig a gondozója. - Saját logikai módszerével Platón körüljárja az államférfi fogalmát. Eszerint (igen

leegyszerűsítve) van gyakorlati és megismerő tudás, az utóbbi megítélő vagy parancsoló lehet, az utóbbi továbbító vagy vezető lehet. Az államférfi az emberi nyáj pásztora.

Platón fő témája és problémája a személyi hatalomnak és a törvénynek a viszonya.

Végigtekinti az egyeduralomnak, a néhányak uralmának és a nép uralmának eseteit törvény alapján és törvény nélkül, s az alkotmányos monarchia

mellett száll síkra. Szilárd véleménye, hogy a helyes uralom morális gyökerű és alapú. Az az egyetlen elméletileg helyes államforma, ahol olyan valaki kormányoz,

aki rendelkezik a lélek gondozására vonatkozó valódi tudományos ismeretekkel, és így bármilyen módszerrel is, de képes helyreállítani a polgárok lelkének

egészségét (293e).

Az ideális államférfi értelme és szaktudása segítségével a lehető legigazságosabban

cselekszik (297b). Jósága és bölcsessége feljogosítja, hogy belátása szerint

cselekedjék. Mivel azonban nagyon kevés az ilyen ideális vezető, ezért szükség van a törvényre, amely legalább egyfajta utánpótlás azoknak az elveknek, amelyek

alján az igazi vezető irányítja az államot.

Az államférfi továbbá eldönti, mikor van szükség meggyőzésre s mikor erőszakra.

Összehangolja az állam osztályait s összeszövi a közösség életét. Mivel

az emberek többféle jelleműek, ezeket is összeegyezteti egymással, mértékkel

egyesíti a heves és a nyugodt vérmérsékletűeket, s utasítja a nevelőket, hogy

8 A fejedelmi tükör vagy királytükör Babilontól az antikvitáson, a Karoling-koron, a skolasztikán, Bizáncon, a

reneszánszon és az abszolút monarchián át Erdélyig a legsajátabb témájaként mindig a hatalom, a hit és az erkölcs

viszonyának kérdéseit taglalja. Kiemelkedő pl.: Aquinói Szent Tamás: De regimine principum (De regno). Schütz

Antal (szerk.): Aquinói Szent Tamás Szemelvényekben. Szent István Társulat, Budapest, 1943. 410-425.; Vö:

Frenyó Zoltán: Andreas Pannonius augusztiniánus erkölcsfilozófiája. A "De civitate Dei" eszméi Andreas Pannonius

"Libellus de virtutibus" című művében. Erkölcs és hatalom - Egy reneszánsz-kori magyar szintézis. Megjelent:

Classica - Mediaevalia - Neolatina, II. Ediderunt: Ladislaus Havas et Emericus Tegyei. Societas Neolatina

Hungarica, Sectio Debreceniensis. Debrecini, MMVII. 151-167. Klny.

9 Rotterdami Erasmus: A keresztény fejedelem neveltetése. Európa, Budapest, 1987.

10 Platón: Az államférfi. Összes Művei, III. köt. Európa, Budapest, 1984. 5-150.; Elemzi: A. E. Taylor: Platón. Osiris,

Budapest, 1997. 548-567.; Platón felfogása politikaelméleti műveiben (Az állam, Az államférfi, Törvények)

módosulásokon megy keresztül.

Frenyó Zoltán: AZ ÁLLAMFÉRFI

- 6 -

ennek megfelelően formálják ki a fiatalokat. Isteni és emberi kötelékekkel fúzi össze az embereket. A kezelhetetlen jelleműektől pedig megszabadítja az államot. Az ügyek intézését hivatott tisztségviselőkre bízta. Az államférfi tudománya révén ekképp irányítja és felügyeli a legnagyobb anyag, az igazságos és boldog állam szövetének létrejöttét. Mindezek között a nevelés a legfontosabb az államférfi mestersége alá tartozó területek között, hiszen ez hozza létre a megfelelő jellemvonásokkal rendelkező embereket, ifjakat és felnőtteket.

Most korlátaink között nem tudom megfelelően érzékeltetni és kibontani a dialógus érvényét, igazi szépségét és egyúttal komolyságát. Az előbb elmondottakból mindenestre két szempontot emelnék ki. Az egyik a rendezetlenség növekedésének élménye, a helyes rendező elvek érvényesítésének szükségessége, amely államférfit kíván. A másik a törvény és a politikus viszonya. Ma azt kell konstatálnunk, hogy nemcsak az állam vezetése tarthatatlan, hanem a törvény jelenlegi állapota sem fogadható el. Ha pedig a kritikus helyzethez érünk megfelelő törvény híján, a lehető legnagyobb mértékben lesz szükségünk arra az államférfira, akinek ekkor magára kell támaszkodnia, lelkierejére és értelmére, hogy új viszonyokat teremthessen, anélkül persze, hogy közben – miként Platón is óv ettől - emberfeletti embernek képzelje magát.

*Előadás a Nemzeti Pedagógus Műhely, a Mut zur Ethik Munkacsoport,
a Magyar Pedagógus Szövetség és a Magyar Konzervatív Alapítvány
által szervezett „Üzenet a jövő iskolájának” című konferencián.
Szent Imre Gimnázium, Budapest, 2010. február 21.*